

FONOMOTOORILISE SÜSTEEMIKUJUNDUSE ALUSED HÄÄLDUSÕPPES

Einar Kraut

Rakenduslingvistika konverents

Tallinn, 18. III 2024

Sisu

Sissejuhatus: kontrastiiv-dünaamiline meetod

1. FONOLOOGIA – UKS DÜNAAMIKA VÕLUVALDA (vene näitel)

2. PAAR suulist VAHEKÜSIMUST EESTI FONOMOTOORIKAST

- **3. EESTI STRUKTUURIMUDEL JA ŽESTID**
- **4. Esmased järeldused: FONOŽESTIDE SÜSTEEM** – keele liigutustehnilise eripära orgaaniline alus
- **Kokkuvõte:** Hääldus on õpetatav, hääldusõpe psühholingvistiliselt esmatähtis.

Sissejuhatus: kontrastiiv-dünaamiline meetod?

A) Üldist: Dünaamikaprintsiip: õpime hääldusliigutusi, mitte häälikuid.
Teadlik vastandus taustkeelee liigutustega – kontrastiprintsiip.

Haakuvat: *Jespersen 1912, Štšerba 1937, Reformatski 1959, Lindner 1975, Cant & Paul 1976, Wiede 1981, Velitškova 1989, Tambor 2018, Messum & Young 2021.*

Browman & Goldstein. Articulatory gestures as phonological units (1989):
iga foneem – omaette “artikulatoorne žest”.

B) Häälduslaadi mõiste – liigutused kui süsteem

Fonoloogia – koherentne, suletud süsteem (foneemid, eristustunnused, struktuurisuhted).

Eeldame:

aluseks peab olema dünaamilis-motooriline koherentsus: füüsi(ka)lis-küberneetiliselt determineeritud

süsteem eriomastest liigutustest

(just selle foneemivara mõjulepääsuks!)

– ehk **HÄÄLDUSLAAD**

C) Fonomotooriline süsteemikujundus

on niisiis KDM võttestik, et uus hääldus salvestuks mälus õigesti, taustkeel(t)est eristuvana.

Õppe elemendid: a) lõdvestav-taktiline treening; b) **alusvõtete** dünaamika; c) kombinatoorne motoorika; d) võrdlev kuulamistreening (läbivalt).

Küsimuste küsimused:

- Mis tagab häälduslaadi süsteemsuse (ühtse dünaamika)?
- Miks lahknevad eri keelte sarnashäälikud?
- Millised on need **ALUSVÕTTED** (vt b)?

Probleemid siin: hääldusdünaamika raske jälgitavus. Süsteem kinnistub lapseas – kogu dünaamika toimib teadvustamata.

1. FONOLOOGIA – UKS DÜNAAMIKA VÕLUVALDA

Lahendus – invariantseid fonožestid – laseb end tuletada abstraktsete fonostruktuuri mudelite abil.

Kohe näeme, kuidas **vene konsonantfoneemid** (37) – vaatamata häälduskohtade ja moodustusviisi erinevusele – koonduvad:

4 integraaltunnust – 4 kombinatoorset klassi A, B, C, D.

Dünaamikas iseloomustab igaüht neist lihastöö kindel, ülejäänuiist selgesti eristuv koostööskeem – spetsiifiline FONOŽEST.

Skeem 1: vene konsonandid
(struktuurimudel).

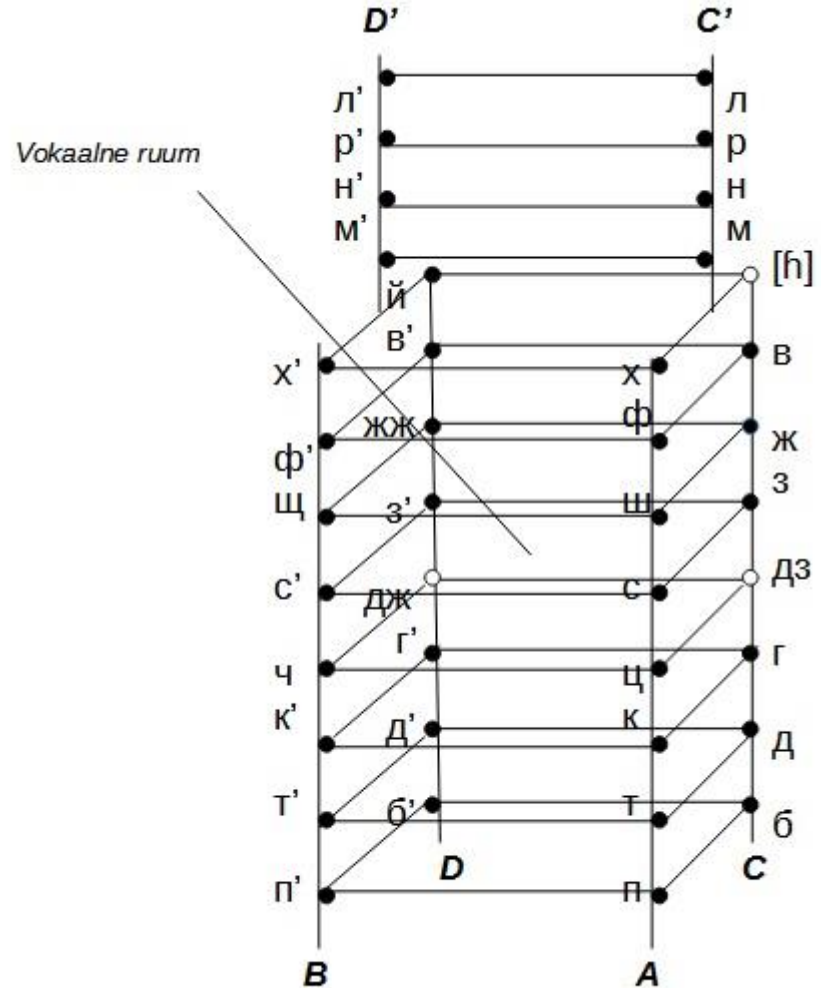
Joonise püstteljed – foneemide
integraaltunnused (paariti):

A) pingsad “kõvad” häälikud
(velariseeritud)

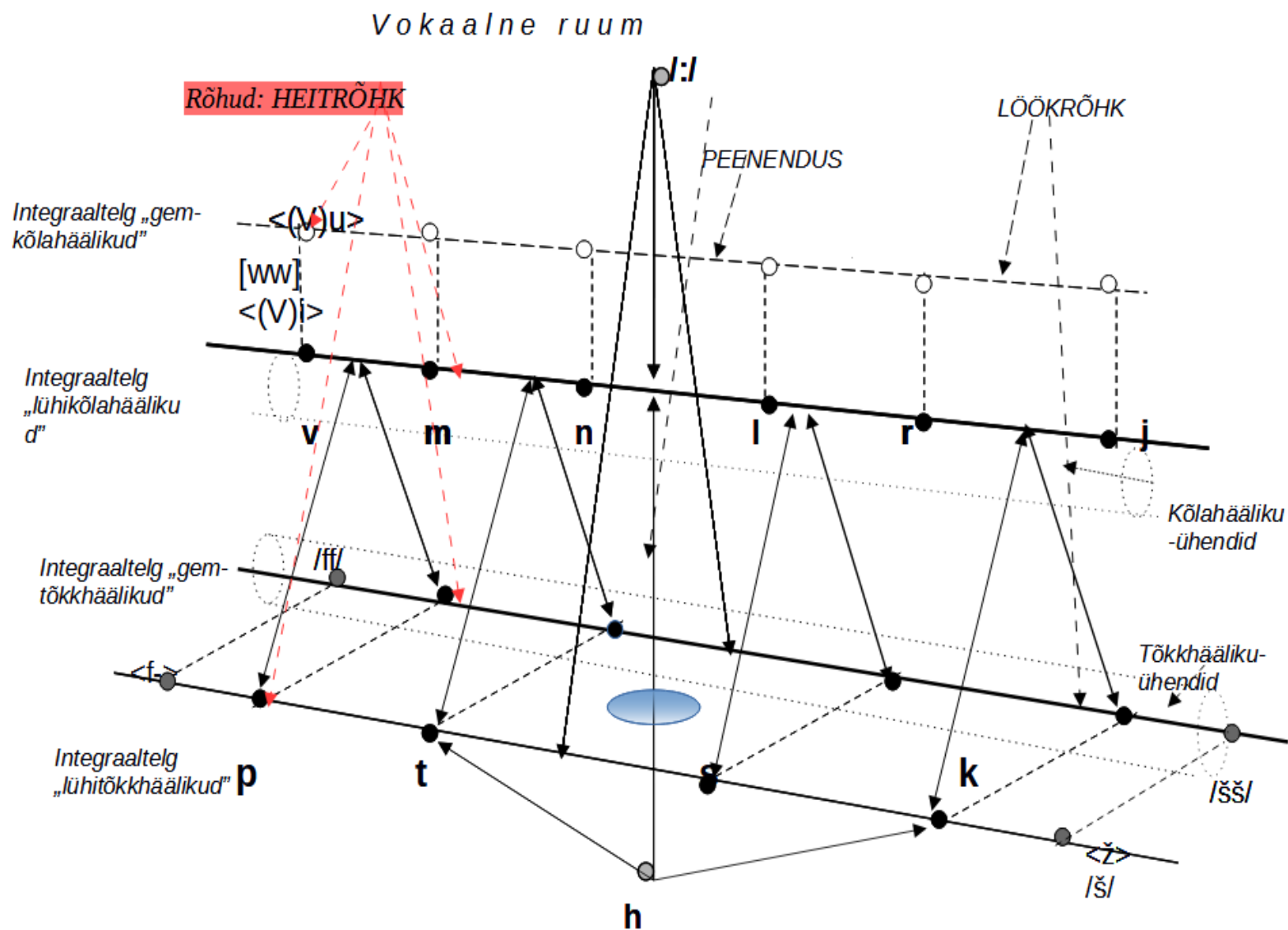
B) pingsad “pehmed” ”
(palataliseeritud)

C) helilised “kõvad” (vel)

D) helilised “pehmed” (pal)

Skeem 2: eesti konsonandid

Kokkuvõte

Häälduslik omapära e häälduslaad on dünaamikasüsteemi üldomadus – seda ei määra üksikud erihäälikud ega “artikulatsioonibaas”.

Füüsikalis-motooriliselt määravad häälduslaadi antud keelele omased kõnejuhtimiskäsud – invariantsed žestid (kooskõlas foneemisüsteemi integraaltunnustega).

Žestikava õpetamise metoodikas on tähtsa kohal: a) toetav artikulatoorne peenhäälestus ;
b) läbiv kontrastiprintsiip

Hääldusõppega kaasnev eduelamus on VÕIMAS keeleõppe motivaator. Keelemälus loob uus häälduslaad omaette motoorilise “sahtli”.